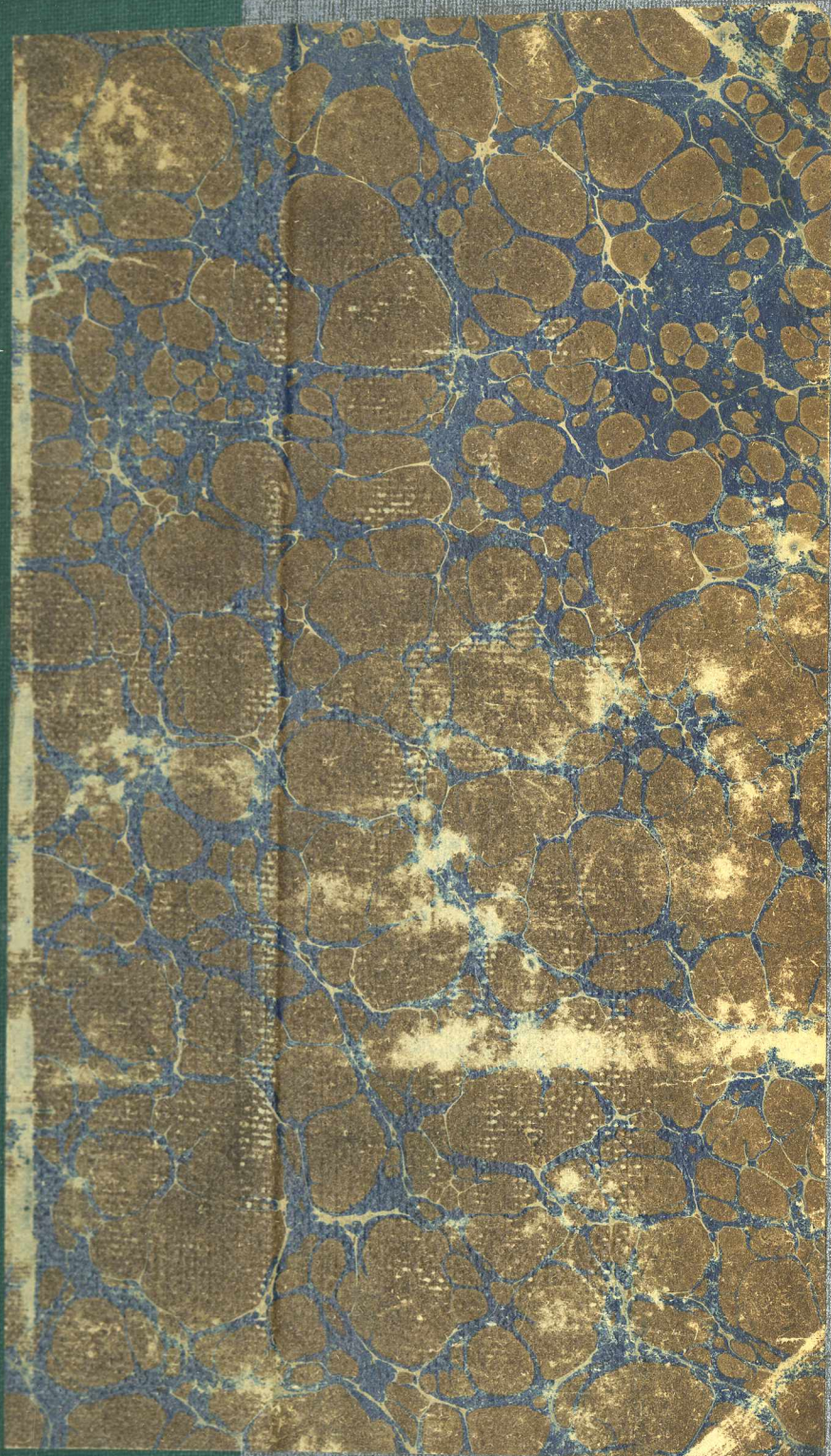

Politikai
röpiratok.

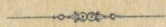
116.

30

416
977

Cultur és munka.

írta:

Rácz Vilmos.

10.

1873.

Zilahy Sámuel bizománya,
Pesten.

Nyomtatott Orell, Füssli és társainál
Zürichben.

T a r t a l o m .

	Lap.
I. Az alsóbb néposztály	5
II. Szakirodalom, gazdasági tanintézetek. Nép-és középiskolák. Felnőttek oktatása. A néptanítók gazd. kiképzése. Gazd. póttanfolyamok. Gazd. gyakorlatok a népiskolákban. Vándortanítók. Felsőbb gazdasági tanfolyam a tud. egyetemen	8
III. Nemzetgazdasági ismeretek fontossága	27
Zárszó	32

Cultur és munka.

írta:

Rácz Vilmos.

Vadoniaször

1873.

Zilahy Sámuel bizománya,

Pesten.

Nyomatott Orell, Füssli és társainál

Zürichben.

Culture et mœurs.

1871
BIBLIOTHÈQUE

Nancy, chez M. Lefebvre,
1871.

Édition de la Société de la Culture et des Mœurs,
Nancy.

Tekintetes

Kármán Lajos

országgyűlési képviselő úrnak

„a hazai közoktatás érdekében“ című emlékiratomat szerencsém levén mély tisztelettel ajánlani; a munka czéljánál fogva elhatároztam ugyanezt újból átdolgozni s jelen füzetben közrebocsájtani.

Vajha t. Tanfériaink becses érdekelt-ségükkel — igénytelen nézeteim iránt — csak némileg is megjutalmaznak: honfiui lelkesültségem határtalan leend.

Schweiz, Február hó 1873.

SZERZŐ.

„DIE Volkswirthschaftslehre ist diejenige Wissenschaft, welche das Wohl und Glück der Einzelnen, wie ganzer Völker und der Menschheit überhaupt am Besten und Nachhaltigsten zu begründen und fördern vermag, indem sie uns die Gesetze und Kräfte kennen lehrt, die in dem geheimnissvollen Organismns des Volkslebens herrschen und wirken, und mit überzeugender Beweiskraft darthut, das alles, was diesen Gesetzen zuwider geschieht, das Wohl der Einzelnen wie des Ganzen erschüttert und zerstört, das eifrige und unausgesetzte Befolgen dieser Gesetze aber das Glück der Einzelnen wie der Gesammtheit sichert und vermehrt; denn es geht im socialen Leben der Völker wie beim menschlichen Organismus.“

CONTZEN.

I.

Ha korunk művelődése felett komolyabb áttekintést teszünk s a népek érdekeit behatóbban vizsgáljuk, méltán azon meggyőződésre jutunk, miszerént a gazdászattan valódi tudományá csak századunkban emelkedett, s hogy e közhasznu tudomány elveinek helyes ismerete, gyakorlati alkalmazása nagy befolyással bír a népek jólétére s az államok előhaladására.

Europa cultur-államai közt Magyarország jövőjére bír e tudomány főfontossággal.

Kétségtelen ugyanis, hogy honunk túlnyomóan földművelő ország, természeti-és földrajzi viszonyai kiválóan kedvezőek; a termelésnek gazdag talaja, s a forgalomnak nagyértékű, sokféle és bő termékek nem hiányoznának; tehát a nemzeti vagyon nagyobbodásának alaptényezői megvannak. Azonban a mily arányban nagyobb anyagi tőkével bírnak más államok mellett, oly kevésbé tulajdonunk a szellemi töke, az anyagi fejlődésnek azon hatalmas föltétele, mely — mig honunknak fő és érezhető hiánya, más államoknak kedvezőtlen természeti viszonyok mellett cultur-érdemük, tapasztalható előhaladásuk. E határlat erős befolyása, a korszellem s honunk általános érdekei meghívánják, miszerént a gazdasági művelődésre kiváló súlyt fektessünk, a nemzetgazdasági épületesség elveit komolyan szem előtt tartunk.

Hajnik János úr „külföldi gazdasági leveleiben“ mély tapintattal fejtegeti a szellemi töke fontosságát, — s a többi között honunkra nézve olvassuk: „Kirándulásomból haza térve (t. i. Schweizből) igen élénk emlékemben maradtak az ottani sokoldalú s majdnem minden irányban kifejlett culturalis viszonyok, és mind társadalmi, mind főleg nemzetgazdasági tekintetben előre haladott állapotok;

és elszomorodott szívvel ugyan — de a jobb jövőre kilátás biztos reményében kénytelen valék azon vallomásra fakadni, miszerént hazai állapotaink amazokkal párhuzamban — sajnos képét mutatják főleg anyagi elmaradottságunknak és vagyoni szegénységünknek oly annyira, hogy midőn amott minden talpalattnyi tér a legmagasabb, de egyuttal leghasznosabb cultura jelképe gyanánt az emberi szorgalom, munkásság és kitartás vívmányait diesőíti és magasztalja, mind ezeknek nyomai nálunk csak igen gyéren láthatók, és a mi területeink amazokkal párhuzamba vonva olyformán tűnnek föl, mintha nálunk a különben áldott föld még nagy részben parlagon vagy míveletlenül heverne és hazánk népe míg mai napiglan az egykori nomád életet folytatva a culturalis haladás és ennek óriási vívmányai iránt még kevés-hajlammal birna, és alig lenne hivatva vagy képesítve hazánk földjét a nyugati cultura színvonalára emelni, s ezáltal saját jólétét és boldogulását előmozdítani, mi — ez idő szerint — egyedül ennek buzgó felkarolása és hü ápolása által érhető el s jövőre biztosítható.“ (Gazd. Lapok 1872.) — Teljes igazságot olvasunk ebből. És hazánk gazdasági érdekeinek fejlődését, tettesleges lendületét elérni és jövőre biztosítani csak akkor fogjuk, ha alapjánál kezdjük a nagy horderejű ügyet fejtegetni, a józanság és felvilágosodottság hiányainak csírájáig hatolunk; mert itt rejlik legérezhetőbb szükségessége annak, melyen korszerű elvekkkel, okszerű példákkal javítani, változtatni első feladatunk. A szellemi jengés koros nyomait irtsuk ki először, melyek tápot a homály és tétlenség ragályos gyökerén nyernek, ezáltal teremthetünk erőt és irányt a cultura beteg ereiben, s ez által kelthetjük fel a szunnyadó erőket, érdekeltséget, tetterőt a magán-s közjónak!

Az u. n. alsó vagyis földművelő osztály érett tevékenysége adja meg a nemzeti vagyon alapját, ezen néposztály műveltségi állapotára éber figyelemmel, kitartó buzdítással, helyes intézkedésekkel és példákkal hassunk; hogy a nemzeti vagyon nagyobbodását tetteleg tapasztalhassuk, a népnek korszerű művelődési irányt adhassunk, — s hogy az állam terheinek könnyebbitését culturánk erejével eszközözlhessük.

Nagy érdekeltséggel olvastam „a gazdasági művelődés, tanügy“ érdekében megjelent újabb közleményeket, s valóban méltó és mulhatlan szükség, hogy szakférfiaink hazánk anyagi érdekeit minden

oldalról fejtegetve — fő teendőink kivitelére irányadó nézeteiket közzé tegyék.

Igen okszerű indítványt olvastunk Molnár Lajos debreczeni gazd. tanár úrtól, melyben 3—4 földműves iskola felállítását sürgeti — értekezésében mondván: „köznépünk ezredrésze sem tudja, hogy azok (t. i. a földműves iskolák) az ő fia érdekében állítottak fel. De hogy is jött volna eddig a parasztgazda a földműves iskolába? Hiszen azt sem tudta: mi fán terem az? És ha egynémelyik tudta is: hát nem bölcsebbnek hiszi-e magát 100 parasztgazda közül 99, minden kabátos embernél-már t. i. gazdasági kérdésekben!” Szerző továbbá a szükséges földműves iskolák felállítására gyakorlati módokat ajánl.¹⁾

Nemkülönbön Lukácsy Sándor és Kiss Mihály urak tollából is figyelemre méltó közleményeket olvastunk a „kertészet és gyümölcs fatenyésztés“ emelése érdekében.²⁾

Mindezekből s egyéb a gazd. népmívelődést czélzó vélemények tüzetesen a földművelés, vagy a kertészet és gyümölcsfatenyésztés mellett szólnak s különböző kiindulási pontot tartván szem előtt — hazánk anyagi jobblétét egyáltalán ezen alapokra fektetik. Mindenestre — ismétlem fő teendőink közé tartozik ez, — üdvös eredménye lesz ily intézkedéseknek, s az ezek kivitelét hathatósan elősegítő és emelő erély és lelkesedés föllépésétől-rövid idő alatt jelentékeny, fokozódó sikert remélhetünk.

Nem lehet azonban tekintet nélkül hagyunk, midőn ma, köz- és szakoktatási reformunk szükségessége és kérdése kerül szőnyegre azon általános cultur elvek direct befolyását, realistikus irányát, melyek szomszéd államaink műveltségét, épületességét létesítik; ha a hazánkra nézve kétszeres fontossággal bíró és jövőjére nézve hatalmas előnyöket biztosító nép-és ebbeli tudományos művelődés

¹⁾ Molnár. Az ujév kezdetén. 1873. „Gazd. lapok.“ Ajánlva a gazdasági egyletek figyelmébe. Örömmel szólnunk, hogy az ország. gazd. egyesület előtt is meleg viszhangra talált ez;— egyleteink sokat fejthetnek ki e téren.

²⁾ Lukácsy. Emlékirat a gazd. népoktatás, a befásítás és kertipar kifejítése tárgyában. Gazd. lap. 1872. 44. sz.

Kiss M. Nyilt levél t. Scharmir J. urhoz. U. o. 38. sz.

elveit, gyakorlati irányait közmíveltségi szempontból megállapítani kívánjuk; nem lehet továbbá termődús hazánk műipari, forgalmi érdekeit, közoktatási, társadalmi és állami viszonyait közelebbről tekintetbe nem vennünk, ha a gazd. köz-és szakoktatás sikerétől közvagyonosodási, nemzetgazdasági érdekeink fejlődését várjuk; ha a közcultura valódi niveaujára emelkedni kívánunk.

Anyagi érdekeink, társadalmi viszonyaink kívánják a kor haladási elveit követnünk.

Ugyanis a nép alsóbb rétegeiben hassunk először, s ezzel a nemzetgazdasági ismereteket terjeszük a társadalom minden körében. Czéloom jelenleg e pontról szóllani; s miután „közoktatásunk reform“ ügye napikérdéssé vált, nem szorosán a tárgyhoz, mind tehát-inkább annak érdekében bátor vagyok „általános szempontból“ igénytelen nézeteimet közölni.

II.

Ha valamely ország kedvező természeti viszonyokkal bir, megfelelő és okszerű munkásság mellett több terményeket bir előállítani, mint egy másik, melyben — ellenkező körülmények közt — kettős szorgalom mellet lehet megközelítőleg elegendőt termelni; következétesen az előbbi nagyobb mennyiségű és többféle anyagot is szolgáltat a műiparnak, nagyobb belforgalommal birhat, s jelesen fontos lesz réa nézve az actív kereskedés. Ha ez áll, úgy a mezőgazdaság, műipar és kereskedelem érdekeit minél jobban fölkarolni és kifejteni lesz annak fő feladata, a gazdaszati, illetőleg nemzetgazdaszati épülést minél inkább előmozdítani.

Hogy e körülmény honunkra nézve mily nagy fontossággal bir — kétségkívvüli Kell tehát, hogy a nemzetgazdaszati tudomány és törvényei minél tágasabban és alaposabban ismertek legyenek.¹⁾ Valamint a munka erkölcsi köteleesség és gazdaszati törvény, forrása

¹⁾ Ha valamely nemzetgazd. szakmunkát veszünk kezünkbe, tapasztaljuk, hogy a szerző figyelme sohasem irányulhat bizonyos meghatározott útfelé, pl. nem írhat kizárólag a középosztály számára, hanem szem előtt kell tartania mindazon osztályokat és mozzanatokot, melyek az összes népet oktatják s ezzel organ. contactusban állanak.

egyesek s az összes nép jólétének; s elkerülhetlen szükséges, hogy a társadalom minden osztálya belássa a mondott ismeretek fontosságát; úgy mellözhetlenül szükséges oly intézményeket életbe léptetni, melyek a munkaosztón fokozására, a javak megbecsülésére, a forgalmi és társadalmi élet, közmívelődés fejlődésére és javára szolgálnak.

Hogy mily eredményt mutathatunk fel hazánkban e tekintetben eddig, megkísértek rövid áttekintést.

Általános gazdasági viszonyaink érdekképviselőjéül, közlőjéül első helyen a gazd. szakirodalmat tekintjük. Kötő erővel találkozunk az ismeretterjesztők körében, áldozatkétség és buzdító szavak sem hiányoznak; de nem találunk közérdekeltséget, még a hivatottabbak körében is, annál kevésbé találkozunk a köznéppel rokonosnival, józan s praktikus nézeteivel. De különben miként is várhatunk a néptől szakirodalmunk iránti valódi érdekeltséget, pártfogást s lelkesülést, ha — mondhatjuk — saját oktatójuknál is vajmi gyéren találunk egy-egy gazd. hírlapot vagy szakkönyvet. Hány község tanácsa járát valamely gazdasági folyóiratot, hogy ezáltal kezdő és élő példája lenne környezetének! Kiterjedt e az iskola előljárási figyelme arra, hogy minden községi iskola számára legalább egy gazd. hírlap járassék? Népszerű szép-és szakirodalmi hírlapjainknak mégannyiszor s bármily kimerítően fejtegetett abbéli elveik, miszerént hasznos és ismeretterjesztő közlönyeik nemcsak a miveltebb osztály — de a „nép számára“ is szerkesztvék — valódi hatást mindaddig nem fognak gyakorolni, míg az irodalom népoktatásunk elvével közelebbi összeköttetésbe hozatik. Mégis mondhatjuk, némely falusi ember hajlékában inkább találunk szépirodalmi lapot vagy egyszerű regényeket, sőt e tekintetben a politikával is többet foglalkozik, mintsem egy gazd. hírlapra előfizetne.

A most már gyakrabban megjelenő szakmunkák, s a gazdasági egyesületek ügye iránti közömbösség; kiállításokon tapasztalható — aránylag — nagy részvétlenség; társulások hiányai, mind arra mutatnak, hogy hiányzik a gazdasági művelődésnek, a nemzetgazdasági épülésnek azon általános alapelve, mely annak további és erős emeltyűjét képezhetné.

A gazdasági felsőbb tanintézetek a szakbeli haladás zászlóvivői, első sorban lehetnek terjesztői a mondott tanoknak.

Végzett hallgatóinak — legalább eddig — túlnyomó része gazdatiszt lett, másik része saját birtokukat kezelők vagy bérlők s — néhány tanár. A gazdatiszt mindenestre oly szép pályával bír, melyen — magasabb gazd. kiképzetésénél fogva — nemcsak mint gyakorlati gazda adhat határozott életjelt működéséről és tapasztalatairól a szakirodalom terén¹⁾, de környezetére, a népre is jótékonyan hathat; továbbá a nemzetgazdasági érdekek fejlesztői, a tanok hirdetői lehetnek. Mi az előbbit illeti, igen jól jegyzi meg Molnár „hogy a Tels. gazd. tanintézetekből kikerülő egyénektől — a föld népe igen keveset okul és pedig azért, mert a) köznépünk nem sok hitelt ad a magunkféle ember beszédjének, hanem a világlátott, sokat próbált parasztgazdát szívesen követi s t b.“ Allhat ez a bérlők s önálló kezelők részéről is.

A gazdák társulásait, melyek különben reájuk nézve kiváló jelentőséggel bírnak, még csak — kezdetnek mondhatjuk²⁾.

¹⁾ Gazdasági tanintézeteinkben általában igen czélszerű volna, ha a nemzetgazdasági tudományak nemcsak alapvonalait, hanem a nemzetgazdaságtan elméleti és gyakorlati részeit terjedelmében előadnák. Ez a magasabb gazdasági kiképzetésnek nemcsak kiegészítő, de megkívánt feltétele, hogy a végzett gazdászok — nemzetgazdasági helyzetünk felett könnyebb áttekintéssel bírjanak, s ez iránt — nagyobb érdekeltséget tanúsítsanak. Ez a képzett gazda műköréhez, feladatához tartozik s anyagi előhaladásunkban nevezetes szereppel bír. A külföldi gazdasági akademiákon s az egyetemekkel egybekapcsolt gazd. tanfolyamokon e tekintetben mi kívánni való sem marad fenn, s ma már kulturérdekeink kívánják, hogy a szakbeli kiképzés mellett oly igen fontos tudományt jobban fölkaroljuk. Sőt — mint minden szakmánál a történeti áttekintés nem hiányozhatik — igen helyes volna a gazdasági, illetőleg „nemzetgazdasági irodalom történetét“, vagy a műipar és kereskedelem történetét is előadni szakintézeteinkben.

²⁾ Langsdorf tanár Zürichben egy társulati értekezleten következő felolvasást tartott:

„Es ist von allem Anfang anerkannt worden, seitdem Thaer und Fellenberg die Landwirthschaftslehre zu einer Wissenschaft erhoben haben, dass man die Erscheinungen im Gebiete der Landwirthschaft nicht auf mathematische und naturwissenschaftliche Sätze allein zurückführen könne, sondern auch zum grossen Theile die Erklärung und Regeln hierfür aus jenem Gebiete des Wissens ableiten müsse, welches heutzutage die Volkswirthschaftslehre umfasst.“

Földműves iskoláinkról már szó volt, itt annyit említünk még, hogy — 2,510,587 hold földre esik egy földműves iskola; ez megfelelő szükségességét annak, miért kell még több ily iskolát felállítani, s egyszersmind azt is, miért nem hat a felvilágosodott ember tanácsa a falusi földművelőre, miért nem pártolja ezen osztály a szakirodalmat s t b.

Hol vannak a népiskolák, tanítóképezdek, gymnasiumok, (ipariskolák?) felnőttek oktatása? Vagy ezekhez már nem tartozik a gazdászattan elméletének ismerete? Mi a szakbeli oktatást és czélt illeti, mindenesetre más a különféle tanintézeteké; de ez nem zárja ki egyszersmind, hogy a tanulók a gyakorlati élet és a cultura elveivel fokozatosan, jövő hivatásuk és hazai érdekeinkhez képest meg ne ösmerkedjenek, vagy azok általános ösmeretére mi szükségük sem volna; s nem föltétel arra, hogy már a népiskolai tanu-

Der Landwirth hat es nicht nur mit dem Boden, Dünger der Pflanze den Thieren und Geräthe zu thun, die ihn nöthigen zu erforschen, welche Einwirkungen der Naturgesetze bei Entstehung und Verwitterung des Bodens, bei Ernährung von Pflanzen und Thieren, welche Regeln der Mathematik bei dem Bau der Geräthe massgebend sind; er hat die Aufgabe, bei seinem Betriebe die Arbeit und das Kapital in richtigen Einklang zu einander zu bringen um aus dem Boden eine entsprechende Rente zu erzielen. Während die Lehre vom Pflanzenbau und der Thierzucht die auf naturwissen. und mathem. Gesetzen beruhenden Erscheinungen im Gebiete der Landwirthschaft behandelt, musste die Landwirthschaftslehre desshalb einem dritten Lehrzweige, welcher die Betriebslehre (Wirtschafts-Einrichtung, Landwirthschaftslehre) genannt wird, diejenigen Lehrstoffe zuweisen, welche ihre Begründung in der Volkswirthschaftslehre finden.“ e. t. r. Továbbá: „der Landwirth muss klar sein über alle Umstände, welche auf dem ihm zufallenden Theil der Gütererzeugung und des Handels Einwirkung haben. Er muss unterrichtet sein über das Wesen der Arbeit, die durch Arbeitstheilung und Arbeitsvereinigung zu erzielenden Vortheile, die verschiedenen Arbeitsformen im Taglohn, im Jahreslohn, Accord, im Frohnwege und im Wege der mehr oder minder freien Arbeit. Er muss die Grundsätze kennen, nach denen sich der Preis seiner Producte gestaltet, die Einwirkungen der Zahlungsmittel, der Märkte, der Strassen und Eisenbahnen, der dadurch ermöglichten Concurrrenz aus allen, selbst den am fernsten gelegenen Ländern“ e. t. r.

lóval — ne ösmertessük édes hazánk kedvező fekvését, természeti viszonyait tekintettel a gazdaságra, s szívébe ne oltuk azon nemes szeretetet, a lelkesedés csíráját s azon gondolkozási irányt, melyekkel jövő pályáján józan, a korral munkakörében is haladni, saját-s közjónk érdekében mint fölvilágosodott honpolgár munkálkodni képes leend. És középiskoláinkban ne maradjunk kizárólag a theoria bölcsészete mellett, hanem méltányoljuk némileg azon tanokat is, melyek anyagi és közmívelődési érdekeinkről szólnak s a cultura elveinek bevezető fogalmait képezik.

Először az oktatásra vonatkozólag, s utóbb ennek fontosságát az élet és társadalom, az állam és cultura érdekeire nézve kívánok némellyeket fölemlíteni.

A népiskolákban arra iparkodjunk, hogy a gyermek gondolkozási irányát az élet viszonyaira alapítsuk. Hogy ez történhessék, mindenekelőtt megfelelő olvasókönyvekre van szükség; már pedig a legtöbb olvasókönyv az életből kevés adatokat közöl.

Igy p. o. a felsőbb népiskolákban a tanító magyarázatokat tarthatna a munka feladatáról s különféleiségeiről, a munkafelosztásról, mily befolyással bír ez az iparra, a társadalom érdekeire, s erre nézve példát idézhetné: hogy 10 munkás naponként 48,000 darab gombostűt készít el, míg egy munkás, minden munkát végezve legfeljebb 10—20^{at} lenne képes elkészíteni; továbbá megösmertetné a takarékpénztárak célját a gépek hasznosságát, a társulás és biztosítás előnyeit; vagy a történelemben kitünőbb férfaink (nemzetgazdász, természettudós s. t. b.) élettörténetét.

Továbbá: melyek föltételei egy város felvirágzásának? Mily befolyással bírnak a közmívelődés és tudomány fejlődésére a felfedezések és találmányok? Az utak, folyók, csatornák és vasutak fontosságát a forgalmi és népességi viszonyokra; átmenet az őstermelésről a pénzgazdaságra; a pórosztály felszabadítása által az ipar terén beállott lendületnek megfejtése s történeti vázlata. A népességi viszonyok rövid ismertetése. Mindezeket a történelem és földrajz, természettudományoknál felosztva lehetne előadni.

Rendszeres ipariskoláink nincsenek.

A vasárnapi s egyéb előadásokon azonban szükséges, hogy az illető tanár az iparos gyakornokokat a mondottak főbb vonalaival is megismertesse. ¹⁾

Hasonlóképen s terjedelmesebben középiskoláinkban. Ősmerkedjenek meg a tanulók a természet erőivel gazdasági szempontból, a természettudományoknak ne csak mechanikai része tárgyalassék; hanem a gazdasági jelenségek lényege a mező-műipar és kereskedelem köréből. A nemzetgazdászattan alapvonalainak tanítása. Továbbá más államoknak hasonló viszonyait ismertetni.

Felnöttek oktatásánál kiváló súly fektessék a nemzetgazdaság ismeretek terjesztésére. S pedig közölnék:

a) a nemzetgazdasági tudomány hasznossága és feladata—a gazda, iparos és kereskedőre nézve;

b) történelmi áttekintés a nemzetgazdászattal felett. A hallgatók figyelmébe ajánlani az újabb és jelesebb szakmunkákat;

c) a javak termelése. Munkafelosztás. A tőke, nemei és szerepe a termelésnél. A javak forgalma, ár és pénz, hitel;

d) Közlekedés, Kézmű-és gyáripar. Kereskedelem, népességi viszonyok;

e) társulások, bankok, takarékpénztárak, biztosítások, gazdasági egyletek s egyéb intézkedések.

Ez csak igénytelen vázlata az oktatási tervnek. Ha a tudományok más ágaiból tarthatunk és tartunk oktatásokat felnötteknek, nem lehetne e a nemzetgazdászattanból is, mely társadalmi s anyagi érdekeink jelen-s jövőjére oly nagy fontossággal bír!

Mi a tanító képezdékét illeti, mindenesetre kiválóbb figyelemre méltók. A tanító a népnek oktatója, azzal legtöbbet érintkezik, s legjobban s legelőbb hathat, ha kellő gazdaszattani képzettséggel bír.

¹⁾ Ipariskolák számára kitünő tan-és olvasókönyvet írt Antenheimer Frigyes a baseli ipariskola rektora. Czime: „Lehr- und Lesebuch für gewerbliche Fortbildungsschulen.“ A munka 12 részből áll: a) síkmértan, b) stereonometria, c) ábrázoló mértan, d) mér- és műtani rajzok, e) arithmetika, f) könyvezetés, g) kereskedelmi feladványok, h) m. természettan, i) vegytan, k) gazdaszattan, l) különféle olvasmányi darabok- a természettudomány, művészet, történelem s. t. b. köréből, m) ipar és kereskedelem története. A munka 534 lapra terjed, kiadja Amberger H. Baselben.

Hogy különös súlyt fektetek arra, miszerint a néptanítók a nemzetgazdaságtan alapvonaláival megösmertessenek, talán nem ok nélkül teszem — tekintetbe vévén a néptanítónak álláspontját: mint tan-és társadalmi férfit, a népek körében, a többség jelenlegi képzettségét és irodalmi működését.

Szabadjon e végből sorrendem fonalától eltérni s a képezdékről kéméritőbben szólni.

A. Eltekintve a tanítók anyagi állapotát, — mely mindenestre jobbítást kíván, — csakis kiképzetésük és állásuk jelentőségével foglalkozom.

A kik külföld, jelesen Schweiz anyagi viszonyait s gazdasági tevékenységének eredményeit közelebbről ismerik, mily értéke van ott a földnek; s kik előtt egyszersmind a honunkban — úgyszólván — parlagon heverő sok kertek, a nép által okszerűtlenül kezelt földterületek ismeretesek: lehetlen, hogy a nagy különbséget észre ne vegyék; — s ha rövid áttekintést szán azon jövedelem többlet megkülönböztetésére, mely ezen kis államot gazdagítja, s melynek hiánya számtalan községeinket szegénységben tünteti föl, első helyen az előbbi örvendetes jelenséget a „népoktatás menetének“ fogja tulajdonítani. A nép műveltsége fő rugója nagyobb vagy kisebb területen eszközölt okszerű gazdálkodásának, ezen tényező szülője azon sokféle hasznos eredményeknek, remek jelenségeknek, melyeknek láttára némely idegen elfogult lesz de a többség tapasztalata tette lelkesít.

Nem akarom ezzel azt mondani, mintha a Német-államoknak korábban fejlődött cultur-elveit követnünk egyedüli cél lenne népoktatási viszonyainkban, noha különösen kiemelem, miszerént tanterveiket, oktatási elveiket, tanügyi intézményeiket tanulmányozni indokolt és hasznos; hanem, hogy mi is — állami és népességi viszonyainkhoz képest — lehető erővel törekedjünk megfelelő iskolák és intézetek felállítására. Ily intézetek egyikénél — nem utolsó helyen, mint ma inkább annak mondható — hanem főleg (t. i. a tanítóképezdéknél) a gazdasági tudományokra kell tekintettel lenni. Honunkra nézve — nagy jelentőséggel bír a gazdasági ipar kifejtése, mely a műipar és kereskedelemnek eszközt, tért és haladást biztosít, melynek alapját a gazdasági népoktatás veheti meg.

Tudjuk, miszerént néptanítóink feladata nemcsak a gyermekek tulajdonképeni tanítására szorítkozik, hanem a népnek oktatására. S így a néptanítónak hivatásköre szükségessé teszi, hogy az alapos gazdasz. képzettséggel bírjon. A tanító nem bir szakmabeli állásponttal — mint a tanár, — de nélkülözhetlen szellemi kellékei közé számíttatik, hogy szakismeretei is legyenek. Ez uton pályáján hivatva lesz, a gyakorlati életben ösztöneztetve ismereteit folyton gyarapítani jelesebb munkák megszerzése, szaklapok s egyéb hasznos ismeretterjesztő folyóiratok áttanulmányozása által; képesítve lesz p. o. kertjét, vagy — a körülményekhez képest — kisebb, gazdaságát okszerűen kezelni, sőt kísérleti vetéseket eszközölni, s ezen saját tanulmányai és tapasztalatai útján szerzett ismereteit a néppel közölni, őket a hasznos, jövedelmező, újabb s okszerű művelési mód-és rendszerek kivételében oktatni. Meglehet, hogy kiválóbb egyesek magán szorgalma már elsajátította a mondottakat, kiknek száma azonban igen csekély lehet — — Képezdeinkben kell a néptanítóknak a szükséges gazdasági ismereteket megszerezni, melyekben azonban a gazdasági ismeretek oly csekély mérvben közöltetnek, mely a tanító későbbi működésének, hivatásának s várakozásunknak egyáltalán nem felel meg. Már abból is következtethetjük, mit e tekintetben a képezdeinkben tanulhat, mikor csakis a harmadik évfolyamon és hetenkint összesen két órán át (népisk. tanterv.) tartatnak gazdasági előadások. Valjon hány óra marad ebből gyakorlati okmutatásokra? (mivel ezekre külön órák nincsenek kitűzve), hány az elméletnek? A gazdaszat különféle, de szorosan összefüggő tantárgyait („gazdasági és kertészeti gyakorlatok czime alatt“) mily terjedelemben s miként adhatják elő? A testgyakorlás — talán — nem föltétlen szükséges egy tanítónak, s erre is két tanóra van hetenkint kitűzve. Valjon népműveltségi viszonyainknak, közérdekeinknek megfelelő tanterv e ez! ?

A tanítóképezdek jelen szervezete mellett azonban csak némileg lehetne e fontos hiányon segíteni, — tökéletesen nem; már pedig mindenesetre, ha kívánunk valamin javítani, az utóbbi esetet iparkodunk — a mennyire lehet — érvényesíteni. Meg vagyok győződve, ha egy képezdét végzett tanító a gazdaszatnak főbb ágaiban alapos és tágasabb képzettséggel bír, — népünk műveltségi

álapota jelentékeny fordulatot nyer. Lendíteni kell az ügyen lényegesen, bármely kiegészítő intézmény nem vezet oly sikerhez; — milyen a következő is.

A nagy méltóságú Földmívelési Ministerium 1870^{ben} léptette életbe az úgy nevezett „gazdasági póttanfolyamokat“ néptanítók számára. Célja: részben a régebben végzett néptanítóknál pótolni azon gazdasági ismeretek hiányát, melyeket akkor a képezdékben megszerezni alkalmuk nem volt; részben — általános szempontból — az újabb okszerű gazdasági elveket főbb vonalaiban a néptanítókkal megismertetni. Hogy ez hasznos s okszerű intézmény, az kétséget sem szenved, de hogy azon ezreket, melyeket a n. m. Ministerium e célra áldoz s azt tenni továbbra is hajlandó, más módon lehetne értékesíteni a nélkül, hogy ezáltal a cél érdeke legkisebb rövidítést szenvedne, sőt minden tekintetben célirányosabb és üdvösebb lenne, azt a következőkben meglátjuk.

Hogy a tanítóképezdékben a gazdasági ismeretek kellő terjedelemben közöltessenek és a gyakorlati okmutatásokra több idő fordíttathassék;

hogy a képezdei növendékek könnyebben és alaposabban tanulhassanak, s végezzenek: a képezdei tanfolyamot egy évvel meghosszabbítani, tehát négy évi tanulási időre kellene kiegészíteni.

Ezen meghosszabbított tanfolyamban tartandó gazdasági előadásoknak sikeres célja eléretik:

1) ha a magyarázatok ne csak a különféle tantárgyakból átvett részletek, alapvonalakból álljanak; hanem az egyes főbb gazdasági ismeretek mint „önálló tantárgyak“ tárgyalassanak;

2) ezen tantárgyak gyakorlati útmutatásokkal kísérve — következők lennének:

a) általános talajisme és növénytermelés

b) ló-és szarvasmarha
sertés, juh és baromfi } tenyésztés

c) méh-és selyemhernyó tenyésztés,

d) konyhakertészet, gyümölcsfateny.

e) szőlőmívelés és borászat.

3) Minden tanítóképezdének egy jól berendezett s kezelt kerttel kell birnia, melyben a fatenyésztés, konyhakertészet, szőlőmívelés s általában — a növénytermelés kísérletei, a gyakorlati okmutatások teljesítetnek. A kerti munkálatokban a tanítók időnként tényleg résztvegyenek;

4) a talajisme, növénytermelés, állattenyésztés gyakorlati tanulmányozása végett havonként legalább egyszer az illető városban vagy környékén s félévénként egyszer pedig a vidékre kirándulások teendők;

5) a tanítóképezde különmemű s több gazdasági hírlapot és folyóiratot járasson, nemkülönbön könyvtára lehetőleg ellátva legyen az újabb gazdasági munkákkal;

6) a képezdei növendékeknek ösztönül a gazdasági tudományok iránti érdekeltség fokozására: az illető tanár által tűzessék ki tanfeladványul évnegyedenként legalább egyszer bizonyos gazd. állat tenyésztésének vagy növény termelésének leírása, melyek közül a legjobb valamely hazai népszerű gazd. hírlapban lenne közölhető.

Ha mi néptanítóinktól elvárni kívánjuk, hogy a népre „szellemileg“ hassanak, először kiképeztetésüknél keltsük föl az ösztönt, az érdekeltségnek ne csak egyéni, társadalmi, de nemzeti fontosságát és az egyéni szorgalom nemzeti előhaladásá válik.

Nem a tanítók száma, hanem tanképességük, szakmabeli ismereteik s lelkiismeretességük határoz a népnevelés terén.

Pár szóval térjünk vissza az érintett „póttanfolyam“-ra s a képezdei tanfolyam meghosszabbítására.

A néptanítók gazd. kiképeztetésére vonatkozó intézkedések közt nem szándékom a gazd. póttanfolyamok mellőzését föltétlen óhajtani; ha alkalmasabb eszmét nem tudunk vagy intézményt nem ajánlunk, egyéb — népnevelési ügyünkre jótékonyan ható intézmény megszüntetését kívánni ferdeség lenne; hanem:

a) tekintve azon körülményt, miszerént a néptanítók a gazd. póttanfolyamok idejére (4 hét,) előirt tantárgyaknak csakis rövid alapvonalait hallgatják, — noha avatott tanférfiak előadása s szakmabeli tapasztalataik közlése után;

b) hogy a fentebb elősorolt gazd. tantárgyaknak előadása s elsajátítására — a póttanfolyam ideje rövid;

c) valamennyi, vagy néptanítóink legalább kétharmad részének ez uton megállapított gazd kiképztetése a kormány részéről jelentékeny áldozatot, több éveket kíván, s a néptanítók gazdasági kiképztetésének általános alapja nem tökéletes, a nép gazdasági művelődése nincs oly mérvben előmozdítva;

d) hogy a képezdei négy évi tanfolyam alatt „kellő idő s megadott alkalom“ útján nevezett gazd. ismeretek helyes fokozattal, kimerítőbben közöltetnének; és erre nézve úgy vélem ki sem kételkedik, miszerént a kítűzött cél sikere biztosabb, ha mint képezdei növendék sajátítja el és jó alapon a gazdasági ismereteket; mintha (a képezdek jelen tanszervezete s a gazd. előadások után) röviden alapvonalakat tanulván, idős korában törekszik az újabb elveket ismét alapvonaláiban megszerezni. Ha megadtuk a helyes alapot, az ösztön' pálya és kor kívánalmai szerint következik később — a törekvés s újabb hasznos tudnivalók megszerzése;

e) a póttanfolyamok költségeinek fedezésére szánt összeg: részben a képezdei gazd. szaktanárok állomásainak betöltésére, részben a képezdével egybekötött gazd. hírlapok és szakmunkák vételére lennének fordíthatók.

B. Ezekután a népérdekeiért pedig — miután földműves vagy más specialis iskola minden községben vagy nagyobb részt nem állítható fel, s a nép gazdasági művelődésének ügyén lehetőleg, példával lendíteni szükséges — igénytelen nézeteim:

Ha nincs a községi lakosoknak kellő szellemi műveltségök, anyagi jólétök is hiányzani fog, mert nem tudják azt létesíteni s biztosítani, hiányzik az alkotó erő s képesség, mely legalább a szükségleteket elégítené ki komolyabb akadályok nélkül. Az ilyen község részéről nem is fogjuk a népnevelés ügyeszeretét, áldozatkészségét tapasztalni, a tanító állásának s díjazásának megfélemlő méltánylatát.

Mit használ az alkalmi morális leczke, ha alapja el van tévesztve? Ne vegyük felületesen a dolgot, legkisebb részlete a népnevelési eljárásnak is bir azon fontossággal, hogy az elvet helyes egészé alkossa. Ne legyen továbbá tekintetünk arra, hogy egy falusi gyermek — ugys csak falusi ember marad; hanem fő célunk, hogy belőle fölvilágosodott ember legyen. Nem pusztán a politika

vagy gazdagság, hanem elsöben a népoktatás helyes alapja teszi az embert tulajdonképeni honpolgárrá; — lehet ő falusi földmívelö vagy mesterember, de józan, a korral — körében — ő is haladó lesz; mert nem fog figyelmen kívül maradni a földmívelö előtt oly utmutatás, hasznos tudnivaló, mellyel anyagi helyzetén javíthat úgyszintén a mesterember előtt oly ügy vagy intézmény, mely foglalatosságának technikáját érinti. Ezen igazság horderejéről külföldön legjobb alkalmam van meggyözödni.

Adjunk azért állandó és bő alkalmat a népnek tanulni, okulni, s használjuk fel ezt első helyen a gazdasági mívelödés előmozdítására, És ha alkalmat nyujtottunk a néptenítöknek a gazd. ismeretek alapos megszerzésére, elvárhatjuk tölük, hogy ebbeli képességüket értékesítsék a nép javára.

Szükséges volna ugyanis népiskolainkat 2 — 4 — 8, holdnyi, földterülettel egybekapcsolni, (a község nagysága s anyagi erejéhez képest) vagy a gazd. népoktatási célra az illetö községben ily területet kijelölni. Ezen területnek fele különösen a fatenyéztésre, fele pedig egyé gazd. növények termesztésére lenne szánva; ide értve a kísérleti vetéseket is, ha p. o. a kormány vagy az illetö gazd. egyesület, vagy nevezetesebb s tapasztalt gazdák részéről bizonyos honosított hasznos, s az illetö községre nézve különösen jöveldmezö növénynek termesztése ajánlatnék. Ezáltal eléretnék:

1) az illetö lakosoknak nemcsak magyarázat útján (vándor, néptanítók s. t. b.), de tettel — élő példával bő alkalom nyitátnék okulásra, mívelödesre;

2) szegényebb közs. lakosnak (különösen földmívelö községekben) meglehet, s föltételezhető egyesekről, hogy fiát gazd. kiképeztetés végett szeretné valamely földmíves iskolába küldeni, de ez távol esik onnét s oly meszire — vagy különben sincs képesítve — a fia kiképeztetéséhez megkívántató költségeket fedezni; ő az atyjától tanult kert-s általános gazdálkodási módot követi, s falun — ha van, igen ritka — az alkalom, az iskolában pedig különben is sokkal kevésbbé, hogysem fiát kívánsága szerint kiképezthetné, sőt önmaga is mívelödhetheték. Ha pedig az iskolával a gazdasági oktatás céljából egybekapcsolt földterület megvan, tágasabb alkama

nyílik minden gyermeknek magát gyakorlatilag a tanító magyarázata s utmutatása után a gyermek későbbi állása s munkaköréhez képest kellő gazd. ismereteket főleg a konyhakertészet s gyümölcsfatenyésztés köréből megszerezni. Vonatkozik egyszersmind későbbi korára, nem csupán iskolai éveire. A mi üdvös, folyton s tetteleg fölhasználhatja;

2) a falusi gazdák nagyobb fiai kik az eke s egyéb házi munka mellett vannak hivatva napjaikat tölteni, időnként szintén oktatásban részesülhetnek. A népnek legjobb alkalmá volna tapasztalást szerezni a különféle főzelék, fűszer s kereskedelmi növények mikénti termesztéséről, meggyőződést az okszerű művelési módokról, egyes — előttük ismeretlen vagy nem használt s a vidék természetének jobban megfelelő növény termesztéséről; a talaj alaposabb megismerése s műveléséről; egy konyhakert beosztásáról, különféle fatenyésztési módokról; a kert művelésével kapcsolatban a trágya kezelése s felhasználásáról s. t. b. Időnként továbbá a tanító magyarázatokat tartson az állattenyésztés alapelveinek ismeretése, — szőlőművelés s borkezelés, méhészet, selymészet len, kender vagy komló termeléséről — a mint a vidék viszonyai jobban megkívánják — a nép körében is.

Ne a község határozatára bizzuk az iskolával gazd. célból egybekapcsolandó földterület nagyságának kijelölését, (az eddigi eredménnyről szóljon a helyzet) e tekintetben a község véleménye csak annyiban jöhet kérdésbe, hogy két holdnál kevesebb nem lehet a gazd. kert területe. Ha pedig a kert használatára, az eszközök vételére szükséges költségeket a község nem fedezheti, az állam járuljon e célra segélyezéssel.

Ha a gyermekek és nagyok, azaz ifjak és időseknek ily lehető jó alkalom nyitnak tanulás s tapasztalásra, bizonyára *a)* a községi iskola céljának a — gazd. oktatást illetőleg — megfelel; *b)* a nép indítatva lesz földjeit jobban művelni, jövedelmeit különféle módon szaporítani; *c)* érdekelve lesz a tanító előadása s ajánlata után gazd. lapok s könyvek iránt; *d)* vagyonilag emelkedni fog. Ha pedig egyesek helyzete javul, a községé is — egyetemben az országé.

Ezekután tehát szükséges volna következő intézkedések megtétele:

1) Minden kisebb vagy nagyobb községnek tétessék kötelességévé az iskola számára legalább egy gazdasági közlőnyt járattani. (Czélyszerűbb volna egy földművelési, s egy kertészeti közlőny.)

2) Minden község nagysága s anyagi erejéhez képest köteles az iskolának 2 — 4 s. t. b. hold földterületet adni s annak megmunkáltatásához közösen járulni.

3) A kert terményeiből származó jövedelem két-harmada az iskolai alapvagyon, egy-harmada pedig a tanítót illeti.

Lehetlen egyszersmind Liebold B. néptanítónak „népszerű gazdászattanára“ vonatkozó előszavait ide nem foglalnom;

„A gazdászattan egyike a legszükségesebb tantárgyaknak a falusi iskolában, mert innét a tanulók legnagyobb részben földművesekké válnak; tehát az úgynevezett kenyér kereseti szakma, s ha nemcsak szóval, hanem tényleg is az életnek akarjuk tanonczaínkat nevelni, úgy okvetlen az egyéb tantárgyak mellett elsődrendüleg azon szakban kell oktatni, mely késérőjük marad az életen át.

De tudjuk azt, hogy a falusi nép gazdászati rendszere nagyon hiányos és sokszor a szakértelem hiánya miatt az eredmény kockázattal van; mulhatlanul szükséges tehát, hogy a falusi gyermeknek már iskolás korában adassék meg a helyes alap s az egyes gazdasági ágazatok ismerete, s így tévesztett azon állítás, hogy: „megtanulja apjától is a gyermek a gazdászatot“, s. t. b.

C. Minden intézkedések tekintetbe vétele mellett — nem mellőzhetjük a gazdasági vándortanítók fontos feladatát, melynél fogva ők tüzetesen kiterjednek a nép körében magyarázni mindazon művelődési elveket, hasznos ismereteket, p. o. valamely növény okszerű művelési módját annak terjesztése czéljából, az állattenyésztés, gyümölcsészet s. t. b. köréből egyes részleteket, melyeket megismerni és alkalmazhatni, értékükről alaposabb tudomást szerezni a népnek nem volna oly kedvező alkalma; az elemi oktatás sikerére azonban nincs befolyással a vándortanító működése, közvetve jótékonyan arra is hathat. (Kivéve azon esetet, midőn — tanyáknak egymástól távolsága miatt — valamely határban állítatik fel az iskola, hová vándortanítók járnak oktatni).

A vándortanítók kiküldetése kormányunk részéről igen üdvös intézmény. Azonban, ha népműveltségi állapotunkat tekintetbe vesszük, jelesen az ebből származó anyagi viszonyokat, gazdászati rendsze-

rünket, egyelőre sokkal több vándortanító kiküldetésére volna szükség, hogy ne csak szavakkal formulázzuk, de tetteleg tapasztaljuk hazánk korszerű épülését: hogysem a vándortanítók kiküldetésére megkívántató költségek fedezését kormányunk anyagi erejétől kívánhatnánk. Ha pedig kormányunk — e mellett — hajlandó volna nevezett áldozatot hozni: igénytelen javaslatom szerint fordíthatnák ezen összeg — tanítóképezdénk meghosszabítása esetében ugyanott alkalmazandó gazd. szaktanárok fizetésseinek kiegészítésére; vagy gazd. pályakérdések kitűzésére, — s a vándortanítók kiküldetését eszközöljék megvényünk!

Ugyanis ha minden megye évenként — az év bizonyos szakában, vagy alkalmilag fölmerülő gazd. ügy terjesztése céljából egy-két gazd. vándortanítót küldene ki a hozzá tartozó s főleg elhagyatottabb községekbe —² mit minden anyagi megerőltetés nélkül tehetnének, — s ezen kijelölt gazd. vándortanítókkal a néptanítók a közs. iskolai gazd. kert kezelése s egyéb gazd. körülmények tekintetében érintkezésben állanának s az illető vándortanító utasításait követnék:

1) már ezáltal is indokolva lenne egyrészt a gazd. tanintézeteken jelenleg (Augustusban) a kormány költségén tartatni szokott pótanfolyamok mellőzhetése;

2) az illető néptanítók gazd. oktatása folyton megfigyelve, időszerű s gyakorlati elvekkal kiegészítve lenne;

3) minden megyének érdekében áll, hogy keblében a cultur-eszméket fejlessze, honunk virágzását előmozdítsa, s így — áldozatnak be nem számítható uton — határozott életjelt adva nemes szándékáról s működéséről, a népmívelődés előmozdítása érdekében valódi törekvést tanúsítsa¹⁾.

E kiküldetésre hivatott egyének elméletileg s gyakorlatilag képzett gazdaszok, szakemberek — lennének.

Bács-Bodrogh, Bihar s. t. b. megyék bízvást sokat tehetnek ez ügyben, s valóban erélyes, ily háladatos fellépésekre mielőbb szükség van. Hol netalán a megye nem lenne képesítve nevezett anyagi áldozatot (?) hozni (mit azonban kétlek), az illető gazd.

¹⁾ Rácz, Schweizi levelek. Gazd. lapok. 1872.

egyesület működjön közre, üdvösebb tevékenységet alig fejthetne ki jelenleg ennél.

Ennyit a vándortanítókra nézve.

Mielőtt pár szóval az egyetemekről is említést tennék, — a tanítóképezdei gazd. tanárookra térek vissza. Többeknél azon nehézség merülhetne föl, miszerént nincsenek ez állásokra alkalmazható egyének. Igaz, még nincsenek oly számban s képzettségben, miszerént kisebb akadály nélkül gondolhatnánk a fontos ügy kivételére; azonban újabb olvastam hazai hírlapjainkban „tanárjelöltjeink helyzetéről — —“ nem volna e indokolt, s eléggé méltányos ily állásokra az „újabb gazdászati ismeretekben képesített“ egyéneket alkalmazni? De meg az évenként folyton képestitendő gazd. tanférfiak közül nem találkoznának e az állam által honunk különböző részein felállítandó 20 tanítóképezde (eddig 16) gazd. szaktanári állomásaira pályázók?

Már 4 — 5 év előtt szó volt arról: kívánják e közgazdászati érdekeink, hogy az egyetem felsőbb gazdasági tanfolyammal kapcsoltsassék egybe? E fontos kérdés — megoldva nem annyira, mint függőben maradt, s az egyetemen mindeddig felsőbb gazd. tanfolyam nem létezik.

Sporzon Pál, a keszthelyi gazd. felsőbb tanintézet igazgatójának 1869^{ben} megjelent „a gazd. fels. tanintézetek szervezésének kérdéséhez“ cz. munkájában tapintatteljesen fejtegi s kiemeli, miszerént „gazdasági szakintézeteinknek nem szabad sem zajos nagy városok közepett felállítatniok, sem oly szervezettel birniok, minő a gyakorlati életre szánt gazda sajátos és nehéz hivatásának eléggé meg nem felel, a mezői ipar sokoldalú üzletével és gyakorlati igényeivel folytonos és legbensőbb összefüggésben nem áll,“ — továbbá: „szükségesnek látom itt újra ismételni, hogy mindaz, mi imént a gazdasági tanintézetekre nézve mondva lett: egy — a pesti tudományos vagy budai műegyetemmel kapcsolandó legfelsőbb tanfolyam hasznos voltát kétségbe vonni, vagy felállításának útját állani nem akarja, valamint azt sem akarom tagadni, hogy szerfelett hasznos ne lenne, ha akár minden jogakademiánál, felsőbb technikai intézetnél, papneveldénél és tanítóképezdénél (!)

egy gazdasági tanszék felállítatnék, és legjobb tanerőkkel betöltetnék.

Azt sem lehet kétségbe vonni, hogy egyetemekkel kapcsolt gazdasági tanintézeteknél vagy felsőbb tanfolyamoknál — a tudományos légkör, a legjelesebb tanerők hallgathatása — a gazdasági tanulóra nézve nagyon lényeges előnyül ne szolgálna. De mindezek daczára nem szabad kifelejteni, hogy a) eltekintve leendő gazdasági tanárok, tudósok, meg felsőbb hivatalnokoktól — a gazdák nagy zömének, nálunk Magyarhonban még nincs oly széles tudományos kiképeztetésre szükségük, minő csak tud. vagy műegyetemenek szerezhető, s. t. b. Itt tehát a gazdasági tanárok tudományos kiképeztetésér különös súly van fektetve.

És ha tekintetbe vesszük:

a) a tanári pályára lépő ifjak számára az egyetemeken előbb említett tudományos és kiválóan szükséges előnyöket;

b) hogy Berlin, Bonn, Göttinga, Greifswalde, Halle, Jena, Zürich, s. t. b. egyetemekkel egybekapcsolt gazdasági felsőbb tanfolyamok egyszersmind — megfelelő cathedrák a gazd. szaktanárok kiképezésére;

c) hogy haladott korunk cultur-elvei honunk gazd. szaktanárjeöltjeinek is szükségessé teszik nemcsak a hazai érdekeinkkel kizárólag párhuzamos képzettséget bírnia; hanem melyek külföld culturáját felettünk, s tudományos gazdasági előhaladását létesíték — kellően ismerni, hogy az ezekből vont tapasztalatok mellett hazánk gazdasági culturájának emelésére, korszerű épülésére ebbeli ismereteikkel is járuljanak;

d) hogy honunk mezőgazdasági viszonyai a gazd. tanároknak szükségessé teszik a nemzetgazdasági fejlődésnek tényezőit és elveit ismerni, tehát azon általános törvényeket és viszonyokat, melyek a mező-műipar és kereskedelem rendszeres fejlődésére és menetére, anyagi érdekeink előmozdítására befolyással bírnak; — s melyeket leginkább érintett felsőbb tanfolyamokon szerezhet meg;

e) hogy hazánk anyagi érdekei a — csak egy évtized' előtti-ekkel is párhuzamba nem vétethetvén, a viszonyok komoly s a cultura nagyszerű elveinek befolyása által — megállapodás vagy lényegtelen változtatásra nem gondolhatunk, — az ily (fentebbi) alapon képzett egyének működése nemzetgazdasági jövőnkre nézve kiváló fontossággal bírván:

szükséges és korszerű intézmény lenne a pesti és kolozsvári tud. egyetemeket felsőbb gazd. tanfolyamokkal egybekötni, melyek első sorban a gazd. tanárok kiképzésére állítatnának fel, — nemkülönbén másoknak legjobb alkalom nyitnának a magasabb gazd. ismeretek megszerzésére.

Végül az egyetemről általánosan néhány szót.

A közigazdaság és állami élet tüneményeinek egymással kapcsolata: a jogtudomány és nemzetgazdaságtan összefüggése kétségtelen.¹⁾ A többi szakosztályokra nézve szabad legyen Böhmetől idéznem. „Die Angehörigen der übrigen Fakultäten können aus dem Studium der Wirthschaftswissenschaften gleichen Nutzen für ihr künftiges Berufsleben ziehen; denn für die Philosophen und Historiker ist sie die eigentliche Philosophie des praktischen Lebens und menschlichen Verkehrs, der Schlüssel zur Erkenntnis der treibenden realen Kräfte im Culturfortschritt der Menschheit; für die Theologen ist sie die Doctrin der Gemeinnützigkeit und ein wesentliches Förderungsmittel ihrer Seelsorge und ihrer Thätigkeit im Armen- und Erziehungswesen und im Gemeindeleben. Von den Ärzten endlich werden diejenigen, welche ihre Hauptpraxis auf dem Lande haben, fast täglich die Erfahrung machen, dass sie ebenso oft als Helfer im wirthschaftlichen und häuslichen Angelegenheiten dienen und über die zweckmässige Benutzung und Bewirtschaftung von Grundstücken, über Verwendung von Arbeit und Capital, über Aufnahme und Rückzahlung von Darleihen, über Ankauf und Verkauf von Produkten, über Streitigkeiten mit den Nachbarn, über die Berufswahl der Kinder, über den Verkehr mit den Behörden Rathschläge ertheilen müssen. Die gute Behandlung dieser Fälle hat auf die Gesundheit der Kunden und auf die Praxis des Arztes oft grössern Einfluss, als alle Recepte. Die öffentliche Gesundheitspflege, die Sorge für eine gute medicinische Statistik, die von Quetelet und andern Schriftstellern eingeleiteten Untersuchungen über die physischen und moralischen Eigenschaften des Menschen und über die Gesetze, welche sein Handeln bestimmen, gehören mit zu den wichtigsten Fragen der modernen Nationalökonomie

¹⁾ Kautz ezt kitünően tudományos és gyakorlati alapon bebizonyította: „jogtudom. és nemzetgazdaságtan,“ akad. székf. értekezésében.

Es ist aus allen diesen Gründen wünschenswerth, dass die Angehörigen aller Fakultäten den Wirthschaftswissenschaften und damit dem Wissen vom „gemein Nutzen“ grössere Beachtung als bisher schenken und auf die Wichtigkeit dieser Disciplin schon auf den Gymnasien (und von Seiten der Erziehungsbehörden bei Empfehlung eines Studienplanes) aufmerksam gemacht werden.“

Talán nem csalatkozom, ha ezen véleménynek — honunkra nézve is — fontosságot tulajdonítok.

Máskülönben belátható, ha már a középiskolákban megösmertetjük a tanítókkal a nemzetgazdászatot, mint „önálló tudományt“ s annak alapelvét; velük megkedveltetve — az egyetemen nyert ebbeli kimerítő tanulmányok tökéletes és tudományos képzettséget eredményeznek; nem fog hiányzani, sőt fokozva lesz az érdekeltég és munkakedv nemzetgazdasági, politikai s közmívelődési viszonyainkban. ¹⁾

¹⁾ U. v. B. „Was speziell von den landwirthsch. Fachschulen gilt, lässt sich analog auf alle andern Fachschulen anwenden, welche künftigen Gewerbtreibenden oder Kaufleuten eine höhere allgemeine Bildung mit auf den Lebensweg geben und sie zugleich auf einem rationellern Geschäftsbetrieb vorbereiten wollen. Anlangend die Gymnasien, so dürfte die in dem letzten Schuljahre auf diesen Anstalten gelehrt Philosophische Propädeutik ihren Platz wohl ohne Bedenken einer Vorbereitung auf die Volkswirtschaftslehre, diese Philosophie des thätigen Lebens, räumen können. Die rein philosophischen Fächer, wie Logik, Metaphysik, Psychologie, Geschichte der Philosophie, werden doch mit eigentlichem Verständniss, Ernst und Nutzen erst auf einer reifern Alters- und Wissensstufe gepflegt werden können und besser an den Anfang der Univers. tszeit gelegt, welche den Jüngling auch in die höchste Stufe des Forschens, in das reine Denken mit einführen soll. Die cursorische und schulmässige Behandlung der philos. Propädeutik auf den Gymnasien raubt vielen Studirenden die Lust und den Geschmack an der Philosophie; während die Entwicklung der im praktischen Arbeits- und Verkehrsleben massgebenden Begriffe und Gesetze und die Darstellung der im Wesen des Menschen begründeten wirthschaftlichen Vorgänge zum philos. Denken und zum Studium der Psychologie und verwandter Wissenschaften viel wirksamer anregen kann.“

III.

„Die Bedeutung dieser Wissenschaft für unsere Gegenwart und Zukunft brauche ich nicht auseinanderzusetzen. Wenn sie vormals nur als Bereicherungsmittel, dann wohl im Allgemeinen als ein Regierungsmittel geschätzt wurde, so ist man heutzutage wohl darüber einig, dass die gedeihliche Entwicklung unserer ganzen Cultur durch die richtige Begründung und allgemeine Verbreitung nationalökonomischer Wahrheit bedingt wird.

Roscher.

A mondottakból nyilván az következik, hogy a nemzetgazdaságtannak köz- és szakoktatási, társadalmi és állami viszonyainkban, közmívelődési érdekeink fejlődésére kiváló fontosságot és gyakorlati hasznot tulajdonítok. Nem szándékom ezen tan elemeit és törvényeit bővebben fejtegetni,¹⁾ a társadalmi és állami élet összefüggésére való hatalmas befolyását érvekkel támogatni, — egy tekintet a gyakorlati életre meggyőző adatokat tár elé.

A gazdasz üzlete sokoldalú és kétes, okszerűséget tudományos alapon nyer. Hogy okszerűen, jövedelmezően vezethesse üzletét, nemcsak a talaj természetét, a természetit és földrajzi viszonyok befolyását, a különféle vetésforgásokat, a házi állatok tenyésztését kell jól ösmernie; hanem szükséges mindazon közel- és távol gazdasági jelenségeket, népességi és forgalmi viszonyokat

¹⁾ L. Roscher, Kautz, s. t. b. nemzetgazdászok szakmunkáit. Ujabban e tudomány hasznossága felett: Contzen, die nation. Ökonomie ein pol. Bedürf. uns. Zeit. Berlin 1872. Böhmert, általán, Schweiz. landw. Zeitschr. I füz. 1873. M. o. Die Verbreit. d. Volkswirths. e. t. r. 1870. A műegyetemekre nézve: das Stud. d. Wirthschaftswiss. an d. techn. Hochschule. 1872 Zürich.

folyton megfigyelnie, hogy üzletében sikerrel járjon el, a birtoknak megfelelő becsárt tulajdoníthasson. A gazdának továbbá ismernie kell a gazdasági üzlet helyes vitelére lényeges befolyással bíró egyéb körülményeket, nemzetgazdasági törvényeket. A kereslet és kínálat, ár és érték mozgalmakat; a birtok és tulajdonjog egymáshoz viszonyát; bérleti viszonyokat és szerződéseket, hitelintézményeket, gazdasági és más társulások céljait, szolgalmak és üzletjogokat s. t. b.

Minden vállalkozónak (kereskedő, iparos, s. t. b.) tágasb ismeretekkel kell birnia. A gyárosnak, ügynököknek, vasutépítkezési vállalkozóknak szükséges, hogy ismerje a népességi és forgalmi viszonyokat, termelési erőket, munkás viszonyokat (pl. munkadíjt), talajbecslését, vám- és adó viszonyokat, bizonyos iparágak jövedelmezőségeit, az illető községek gazdasági állapotát, vízi erőket s. t. b.

Kiszebb birtokosoknak, falusi földművelőknek a talaj minőségét, a földművelés kertészeti és gyümölcsfatenyésztési okszerűségét, a gépek hasznosságát, a gazdálkodás nemeit, a piaci ár változatait — a népességi, közlekedési viszonyok szerint, a mellékiparágak jövedelmezőségét, a társulások előnyeit, népbankok és takarékpénztárak, gazdasági egyletek és kiállítások céljait s. t. b. ¹⁾

És egyleti kiállításokon a nép részvételét nem e öröndetes körülménynek tekintjük? Társulásoknál, ezen nagy horderejű gazd. elv megtestelülésénél — nem keressük e a népképviselést, s vállalatok, vagy nagyobb kiállításoknál nem kell e a nép érdekeltségét s műveit, kiállítmányait keresnünk? Következétesen világkiállításokon a mező- és műipar köréből nem méltó e az alsóbb néposztálynak is szerepelni? Bizonyára igen.

Továbbá, ha a bankok, biztosítási egyletek és részvénytársulatokat tekintjük, nemde azok élén (igazgatók) ma már többnyire jogvégzett egyéneket; a nemzetgazdászati ismeretekben képesítettek találunk. ²⁾

¹⁾ A takarékpénztárak és életbiztosítások egy államban sincsenek úgy elterjedve a néposztályok között egyaránt, mint Angliában.

²⁾ Erre nézve Böhm. „Der Hauptgrund dieser merkwürdigen Erscheinung liegt darin, dass es unter den gelehrten Technikern und Kaufleu-

De bármely pályát idézzünk, befolyással bírnak azok a nemzetgazdasági viszonyokra, a társadalmi organismus tökélyesbülésére; s minél jobban képviselvek a nemzetgazdasági rendszeres fejlődésnek feltételei, annál jobban fejlődnek a nép- és állam érdekei.

Mind inkább bebizonyul századunk egyik fő nemzetgazdasági elvének, a társulásnak fontossága s míg a vagyonosabbak körében lassanként érvényre talál, a mezőgazdákknak csak egy részével,¹⁾ a szakképzetteknel kezd fontosságra emelkedni, — iparosoknál csekély mértékben; a kisebb birtokosok közt még keresnünk kell; a falusi népnek fogalma alig van róla, s a népnevelők nagy része a társulások nemeit és előnyeit nem terjesztik, nincs nemzetgazdasági alapismeretük s így az egyesülések hirdetői sem lehetnek. A nép alsó fokú műveltségénél fogva — a község szegénységi állapotán nem javíthat; a községi előljárók túlnyomó része nem jár élő példával elő. S valjon nem volna e üdvös egyaránt, ha a nép körében elterjedve lennének a társulások p. o. *a)* telkesítések, *b)* bortemelés és borok eladása végett, *c)* állattenyésztés érdekében; *d)* gépek vétele végett, *e)* szántóföldeknek gyümölcsfákkal körül ültetése s egyéb sövények készítése, csatornák, közutak, s. t. b. létesítése végett, *f)* kölcsönegyletek, gazdasági olvasó körök és fiók-egyletek alakítása végett.

Hiszen a községek szegénysége, a földművelés és kertészet hátramaradása, az országutak rossz állapota, a közlekedés nehézségei; a közbiztonság veszélyeztetése, a néptanítók iránti közön-

ten noch so wenige Männer von national-ökonomischen und administrativen Kenntnissen gibt, welche heutzutage ein unentbehrliches Erforderniss der modernen Grossindustrie und des Grosshandels geworden sind.“ D. Stud. d. Wirthschaftsw. 23. 1872. Zürich.

¹⁾ Kodolányi „a társulás fontos és jelent. napjainkban.“ — „A napról napra szaporodó forgalmi eszközök — mondja egyik külföldi gazd. lap — a kereslet és kínálat törvényének, az üzleti töke mikénti legmagasabb kamatoztatásának, az állati és emberi erő legezélszerűbb kihasználásának, a vetőmag-és munkakímélő gépek mily mérvbeni alkalmazásának tanyulmányozását teszik szükségessé s a gazdasági termények számára legkedvezőbb piacok felkutatására ösztönzik a gazdákat; vagyis — egy szóval — a gazdának ma már szüksége van arra, hogy a nemzetgazdaságtan alapelveit ép úgy ismerje, mint a természettörvényeket.“ Gazd. zsebnaptár, 1873.

bössége a népnek; az iskola épületek elhagyatottsága a földműves és más specialis iskolák kevésbé látogatása, — mind a népnevelés alapelveinek hiányaira mutatnak!

Továbbá a gazd. szakintézetek hallgatóinak évről-évre kevesülő száma¹⁾ — viszont a nemzetgazdasági ismeretek hiányai mellett bizonyít.

A fejlődő bérletrendszer, a külföldi általános ipar és forgalom befolyása, anyagi helyzetünk és honunk kedvező természeti fekvése és viszonyai, szakirodalmunk állapota,²⁾ a községek és városok, megyék — szóval az ország virágzási főtételei ismét a nemzetgazdasági ismeretek terjesztésének szükségességét, hasznosságát hangoztatják!

1) L. „Gyakorlati mezőgazda“ 30 sz. 1872.

2) Gazdasági hírlapaink száma: Gazdasági lapok, — Gyakorlati mezőgazda, — Erdélyi gazda, — Kertész gazda, — Nép kertésze; — Borászati füzetek, — Erdészeti lapok; — Gazdasági értesítő, — „Pester Lloyd és Ung. Lloyd“ mellékletei. 8, illetőleg 10. A szaklapok e száma ellen méltán fölhozhatnánk, hogy Magyarországnak — tekintve népességét, természeti viszonyait — kevés; de miként állíthatjuk ezt midőn a meglevők sincsenek elegendően elterjedve, kiválóan pedig a társadalom minden körében, sőt egyes lapok csak anyagi áldozattal tarthatók fenn!

*

*

*

E néhány észrevétel után az egészet következőkbe foglalhatjuk:

1) A községi népiskolákban tartassanak gazdasági gyakorlatok — az e célra kielölt és művelt területen.

2) Több földműves iskolák és a vidékek különféle viszonyainak jobban megfelelő specialis iskolák állíttassanak fel.

3) A felsőbb nép — és középiskolákban taníttassanak a nemzetgazdaságtan legszükségesebb alapelvei.

4) A tanítóképezdek tanfolyamának meghosszabbításával (a tanítóképezdeknél) — elősorolt tantárgyak is előadassanak.

5) A megyék — illetőleg gazdasági egyesületek — által küldessenek ki gazd. vándortanítók.

6) A gazdasági szaktanárok kiképzése céljából a pesti és kolozsvári tud. egyetemeken állíttassanak fel gazdasági felsőbb tanfolyamok.

7) Városokban a „felnöttek számára“ tartandó oktatások alkalmasan ösmertessenek a nemzetgazdaságtan elvei, a bel- és külföldi különféle gazd. egyletek célja s. t. b.

8) Kisebbsz mezővárosokban alakítandó „gazdasági körök, iparos egyletek“ értekezletén és társadalmi összejövetelekkor tartassanak a gazdasági üzlet és társulás nemeiről, előnyeiről értekezések.

9) Díjtalan előadásokon — ösmertetni a mező, műipar és kereskedelem emelésére szolgáló intézményeket, a gazd. és egyéb szaklapok s folyóiratokat és munkákat.

10) A gazdasági egyesületeken megvitatt fontossabb kérdéseket ne csak az illető egyesületnek közlönyében, vagy más hazai hírlapban közzé tenni, hanem füzet alakban kinyomatva az illető egyesületek által közrebocsájtani hasznos volna, — ösmertetvén ezáltal a cultura haladásával párhuzamos gazd. mozzanatokat tágasabban, s azok befolyását a közjóra.

11) Az illető városi alaphól, úgy egyesek által tüzzessenek ki díjak „gazdasági pályakérdésekre és munkákra“, — tekiutettel egyersmind azon vidék viszonyaira.

12) A szakírodalom pártolása és terjesztése.

Zár sz ó.

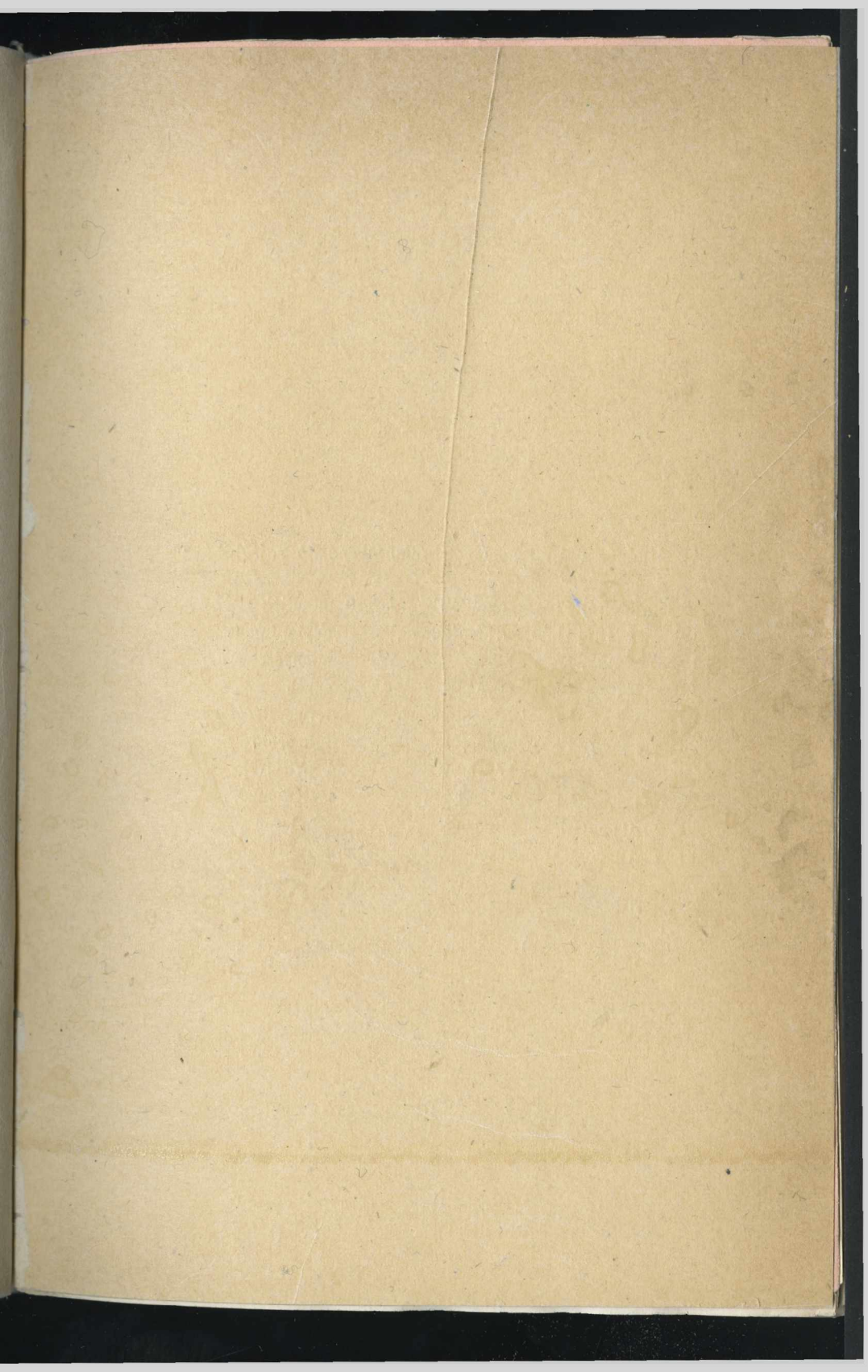
„Cultur és munka“.

Hazánk cultur-érdekeit tartva szem előtt, lehetlenné vált a közoktatás némely viszonyainak, illetőleg fontosabb hiányainak idézése s rövid elemzésén kívül — a szakoktatásra is ki nem terjednem, habár csak igénytelen vázlatban tehetvén ezeket.

Közmívelődésünk ügye iránti nagy érdekeltség és tevékenység azonban reméllesem engedi, hogy az érintett pontoknak igen tisztelt Szakférfiaink is fontosságot tulajdonítani, azokat hazánk érdekeinek s a kor kívánalmainak megfelelően kifejtetni szívesek legyenek. Legszebb örömem lesz ez, korlátolt tehetségem őszinte igyekezete páratlan jutalmat nyer.

R. V.

Dr. BALLACI DEZA

Az átnézés után becsúszott *jelentékenyebb* sajtóhibák:

			<i>helyett</i>	alkotják
8 lap, alólról	1 sor	oktatják		
19 - felőlről	11 -	néptanítóknak	-	néptanítóknak
19 - -	17 -	fatenyéztésre	-	fatenyéztésre
19 - -	18 -	egyé	-	egyéb
20 - -	13 -	tsztrmesztéséről	-	termesztéséről
22 - -	12 -	fölmerülü	-	fölmerülő
29 - -	3 -	képvéselvék	-	képviselvék
30 - -	4 -	hallgotóinak	-	hallgatóinak
21 - C pont	1 -	Minden	-	Mindezen
31 - 10 -	3 -	főzet	-	fűzet

